پښتو تذکرة الاولیاء

د

سلیمان ماکو

(٦١٢ هـ ق تالیف)

سریزه، سمون او نښلوني

د

پوهاند عبدالحی حبیبی

پنځوس کاله پخوا زه د هلمند د ناوې د آدم خان په کلي کې، د زړو کتابو د پیدا کولو په اسره، د هغه ځای په ماجتو کې ګرځیدم.

لرغوني حجري او د خاورو او ګرزونو ډکي طاقچي می پلټلې، چي ډیری زړی او ورستي پاڼي او کاغذونه به هلته، د خزدکو او خڼکانو خوراک و.

دی سره شوړیدلو پاڼو ته چا له دی لاس نه وروی چی د زړو خطی او چاپ سوو قرآنو پاڼی به هم ورسره وی، او خلکو به په دی سبب چی د قرآن عظیم [illegible] ځیرو او [illegible]وړینو سوو پاڼو بی حتٰی می [illegible] سي دغه بڼي په [illegible]ه زړه ړیدلی قا[illegible] کا اچولی [illegible]ه یې د [illegible] په یوه ګوښه طاقچه کی ایښوولی، چی د انسان یا حیوان تر پښو لاندی نه سی.

خلك ساده او نالوستی وو، نه پوهیدل، چی ښایي په دغو زړو ګرز او دود وهلو پاڼو کی به د اسلافو د ارزښتمنو آثارو څخه، د کوم ګټه ور کتاب څو پاڼی هم وی.

هغه وخت زما د ځوانی ورځی وی، له یوه کلی څخه به بل کلی ته پلی تلم، اولکی به می تر پښو کښلی چی ګوندی داسی یو څه لاس ته راسی، چی هغه د خوندی کیدو وړ وی.

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه تمه او هیله، یوه ورځ، په یوه ماجت کی پر یوه خطی دود وهلی د گرزو ډکه، خزدکو خوړلی نسخه پیښ سوم. دا د حنفی فقه د فروعو د کنز الدقایق یوه د هند چاپ، بی سروپایه شوړیدلی نسخه وه چی د پاڼو په منځ کی یی ځلور پاڼی په یوه بل ډول پرتی وی، خو د خزدکو د تطاول وار لا نه و ور رسیدلی.

دا پاڼی دولس نیم سانتی متره پسور او پنځلس سانتی متره اوږدوالی لری، خط یی بد او بی خونده نسخ، خو کله کله نستعلیق ته ورته دی. پر هغسی سپین کاغذ کښل سوی دی، چی په قندهار کی یی کوکانی کاغذ باله (ښایی خوقندی؟)

د مخو د لیکو عدد مختلف دی، مثلا لومړی مخ ١٦ لیکی، دریم مخ ١١ لیکی، ځلرم ٩ لیکی، او آخر مخ ١٢ لیکی لری.

په لومړی لیدنه دا ښکاره سوه چی دا پاڼی پښتو دی، او تر لومړی مخ دمخه چی کومه صفحه سپینه ده د متن په خط (هذا کتاب تذکرة اولیا) پر کښل سوی دی.

د دی خط او املا لوستنه زما له پاره ډیر سخت کار و، لس کاله دا پاڼی زما سره نالوستی پاته سوی. خو په ١٣٢٠ ش کال چی ما د پښتانه شعراء لومړی ټوک چاپاوه نو می وکړای سوای چی دا پاڼی گرده ولولم، او د دغه کتاب د ٦٤ او ٦٥ مخ تر منځ، د اصلی پاڼو د عکسونو سره یو ځای، د پښتو ادبیاتو د پلټنی او گرویږنی ډگر ته را ووتلی.

د کتاب مولف سلیمان د بارک خان زوی، په قوم ماکو سابزی، د ارغسان اوسیدونکی و چی په ٦١٢ هجری قمری کال یی دا د اولیاوو تذکره کښلی وه.

د سلیمان د تذکری د دغو ځلورو پاڼو تاریخی او ادبی ارزښت له دی جهته ډیر دی، چی د پښتو نثر ډیره لرغونی نمونه موږ ته را سپاری، او بیا دری سوه کاله وروسته موږ د پیر روښان او اخوند درویزه مسجع نثرونه لرو، خو د سلیمان ماکو د نثر په توگه، بله پخوانی نسخه تر اوسه نلرو.

کله چی د دی تذکری دغه پاڼی پیدا سوی، هغه می په دی دا وروسته پنځوسو کلو کی پښتانه شعراء او د پښتو ادبیاتو تاریخ (دوهم ټوک) کی معرفی کړی، او نوری مقالی او څیرنی می هم پر خپری کړی، چی د هیواد په داخل او خارج کی د پوهانو د توجه وړ وگرزیدی.

اوس زما زلمی شاگرد، ښاغلی هیوادمل همت وکیٔ، او دغه سره پاشلی لیکنی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونې یې سره را غونډې کړې چې دا دې اوس اصله لاس ته راغلې نسخه او د هغې نقل د متن په توګه، او زما ځنې څېړنې او څرګندونې یې د مقدمې شرحو او تعلیقاتو په توګه یو ځای ورسره خپرېږي.

زه د ښاغلي زلمي د دې زیار مننه کوم، او ده ته د پوهې او څېړنې د زیاتوالي او توفیق غواړم، چې سبا ته په حقه زموږ ځای ونیسي.

کابل، جمال مینه ۲،۲۰، ٦۱

د پښتو خادم: عبدالحی حبیبی

سریزه

د پخوانو آریایانو او د اکثرو نورو اقوامو زاړه ادبي آثار منظوم وو او منثور یې ډېر لږ پاته دي.

ویدا او اویستا دواړه منظوم وو د سنسکرت زاړه کتب هم اکثر منظوم دي. نو له دې جهته د آریایي اقوامو د نظم تاریخ تر نثر دمخه دی. په دې کې هیڅ شك نسته، چې د ژبې اساس پر نثر اېښودل کېږي مګر څنګه چې بشر خپل پخواني ادبي آثار په حافظه کې ساتله، او د لیك او تحریر فن لا نه و ایجاد سوی نو د حافظې د ساتلو لپاره نظم تر نثر آسانه و او هر کله به د آریایي اقوامو ریشیانو (شاعرانو) خپل دیني او اجتماعي مطالب نظم کول، او حماسي شاعرانو به خپل جنګي او حماسي اشعار په منظوم ډول پېودل. د ویدا قدیم آثار د دغو ریشیانو د قریحې نتایج دي، اوستا هم د زرتشت او د ده د اتباعو ګیتونه او سندرۍ دي، د زاړه یونان ایلیاد او اوډیسه هم د هومر حماسي سرودونه دي.

د پښتو ژبې په ادبي تاریخ کې هم موږ ته تر اسلام را وروسته، لومړي منظوم اشعار لاس ته راغلي دي، او د قدماوو په دوره کې تر (٦۰۰هـ ق) دمخه د کوم منثور اثر درک نه لرو، فقط هاشم سرواني (د سالو وږمه) یو کتاب راته معلوم دی، مګر منظوم اشعار خورا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډير دی چی لکه پخوانی آريايی متون سينه په سينه را نقل سوی، او وروسته په کتابو کی ضبط سوی، او تر موږ پوری را رسيدلی دی.

ځکه چی پښتو ژبه د قديمو منظوماتو په شهادت موجوده وه، نو طبعاً به يی نثر هم درلود، مگر ښايی چی د ليك او تحرير د نه والی په سبب (نثر) نه وی ضبط سوی، او که څه هم و، هغه به د زمانی څپو وروسته وړی وی.

په دغه علت نو موږ د قدماوو په دوره کی تر (٦٠٠ ه ق) پوری د پښتو نثر نسو موندلای، او تر دغه وروسته د متوسطينو په دوره کی چی ځلور پيړی ده، د نثر نمونی لرو او نثر ليکونکی پښتانه پيژنو چی کتب يی تاليف کړی دی.

د مغلو تر تاړاک دمخه يعنی تر (٦٠٠ هـ ق) پخوا د پښتو ژبی ادبی مراكز، غور، هلمند، ارغنداو او د ترنك ورشو گانی وی، څنگه چی دغه مراكز د مغولو خونخورو لښکرو وران کړل او د مدنيت يوه بولگه يی نه پکی پريښوده، نو ښايی چی د پښتو ډير کتب او آثار هم ورسره تباه سوی وی.

يو ټينگ دليل سته چی د (٦٠٠ هـ ق) په حدودو کی چی د نثر کومه نمونه موجوده ده، هغه ډيره پخه او متينه او خوږه ده، د يوی ژبی نثر چی دی درجی ته را رسيږی طبعاً يی بايد دمخه ابتدايی مراحل طی کړی وی، څو د طفوليت له مراتبو څخه د رشد او پخوالی درجی ته راغلی وی.

نو له دی خبری څخه استدلال کوو، چی بايد ډير دمخه لااقل دوی دری پيړی پر پښتو نثر تيری سوی وی، څو د اوومی پيړی متانت او پوخوالی يی ميندلی وی.

له دی لنډو يادونو وروسته به زه د پښتو د لومړنی تر لاسه سوی نثر ليکوال در وپيژنم او بيا به يی په نثر او خصوصياتو وږغيږم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلیمان ماکو

د تذکرة الاولیاء لیکوال

(۶۱۲ هـ ق)

د پښتو ژبې له پخوانو لیکوالو او نثر لیکونکو څخه چې تر اوسه معلوم سوي دي یو غټ او مقتدر لیکوال سلیمان ماکو دی.

دی د بارک خان صابزي ماکو زوی دی، چې د قندهار په ارغسان کې اوسیده، د ماکو قبیله تر اوسه هم په لږ تعداد هوری اوسي، او په ابدالیو (درانیو) کې شاملیږي. سلیمان له دې قومه یو پوه لیکوال راوتلی دی، او د پښتونخوا په غرو او رغو کې یې سیاحتونه کړي او د خپل عصر مشهور روحاني او ادبي رجال یې لیدلي دي.

دی پخپله وایي: چې په (۶۱۲ هـ) تللی وم او د پښتونخوا په غرو او رغو گرځیدم، او د لویانو مراقد مې لیدل او پلټل، داسې ښکاري چې سلیمان تر دغه مفید او گټور سفر وروسته موفق سو چې د پښتو نومورو بزرگانو په احوال کې یوه تذکرة الاولیا ولیکي او د دوی ویناوې او اشعار په دې کتاب کې خوندي کړي. دا کتاب متاسفانه چې ټول اوس ورک دی، خو لومړي اووه مخه یې ما تر ۱۳۱۹ ش کال دمخه په قندهار کې وموندل او د هغو مخو عکسونه مې د کابل په سالنامه او بیا په پښتانه شعرأ لومړي ټوک کې خپاره کړل.

سلیمان ماکو د پښتو یو پخواني مورخ او نثر نویس دی، او د ده د نفیس او گټور کتاب دغه څو مخه د پښتو ژبې او ادبي رجالو د تاریخ لپاره داسې مفید ثابت سول چې د ادب او پښتو تاریخ یې تر آبده مرهون دی.

سلیمان ماکو مؤرخ

د سلیمان تذکره د پښتو مشاهیرو او ادبي رجالو یو مفصل تاریخ دی چې د هر سړي احوال پکې بیانوي د هغه علمي او روحاني مقام ښیي، او بیا یې اشعار او ویناوې را نقلوي.

د تذکرې څو پاڼې چې پیدا سوي دي، دا ځینې معلومیږي چې سلیمان د پښتو مشاهیرو احوال په داسې ډول لیکلې چې پلاني سړي څنگه ژوند کاوه، چیري اوسیده، پلار، نیکه او کورنۍ یې کومه او چیرې وه؟ اوله هغه سړي څخه د خلکو په خوله او زړو کې کومه وینا او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم شعر پاته دی؟

دی په خپل سیاحت کی د کاملانو حضور ته رسیدلی دی او کوم مشاهیر چی مړه وه، د هغو مراقد یی موندلی او لیدلی دی او د تاریخی وقایعو په ضبط کی یی ډیر د قت کړی دی په دیباچه کی پخپله وایی:

په سن دوولس او شپږ سوه د هجری تللی وم او د پښتونخوا په راغو او کلیو ګرځیدم او مراقد د اولیاوو او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل او د دوی په خدمت کی خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ چی له سفره په کور کښېنستم او تناکی می وچاودلی د پښو بیا پاخیدلم او له ښتنه می مرستون سوم چی احوال د هغو کاملانو وکاږم او دوی چی هغه ویناوی پاته کړی دی او پښتانه یی لولی اوس.[1]

له دی څخه ښکاری چی سلیمان په تذکره کی خپل مشاهدات او د سیاحت لیدل سوی او کتل سوی معلومات کښلی دی، او لکه پاخه مورخان د خپلو لیدلو او کتلو څخه حکایت کوی، او یا هغه روایت لیکی چی له پښتنو څخه یی په ټینګه اوریدلی دی.

د سلیمان تذکره د پښتو د پخوانو شاعرانو په احوال او آثارو کی زموږ یو پخوانی تاریخ او پوخ ماخذ دی هغه اووه مخه چی له دی تذکری څخه لاس ته راغلی دی د دغو شاعرانو احوال پکی سته:(۱) شیخ بیټنی (۲) ملکیار غرشین (۳) شیخ اسمعیل (٤) قطب الدین بختیار. دا خبره هم باید هیره نه کړو چی سلیمان د پښتو رجالو په تاریخ کی هغه سبك نه دی تعقیب کړی، هغه چی د شیخ عطار په تذکرة الاولیا کی ټاکلی سوی و.

ځکه چی شیخ عطار یوازی د اولیاوو د زهد او تقوی حکایات سره را ټول کړی دی، مګر سلیمان د رجالو د ژوندانه احوال او د دوی اخلاق او کورنی او هم ادبی موقعیت ښیی او په دی ډول ډیر پوه سړی او سترګور مورخ ښکاری، نو د ده کتاب په حقیقت کی د تصوف کتاب نه دی بلکه د شعر او ادب یوه ګرانبها مجموعه ده.[2]

د سلیمان په عصر کی د پارسی ژبی تذکری لیکلی سوی دی چی مشهوری یی هغه د شیخ عطار تذکرة الاولیا او بله د شاعرانو تذکره لباب الالباب ده چی محمد عوفی د (٦١٨ هـ

[1] تذکرة الاولیا قلمی

[2] کابل کالنی د ۱۳۱۹ کال ګڼه د تاریخچه سبکهای اشعار پښتو مقاله او همدارنګه پښتانه شعرأ لومړی ټوک، ۱۳۲۰ ش د ٦٥–٦٤ مخونو تر مییځ د تذکرة الاولیا عکسونه. کابل پښتو ټولنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ق) په حدودو کی کښلی ده، د شیخ عطار تذکره خو تاریخی ډول کورټ هیڅ نه لری، اما تر عطار دمخه کشف المحجوب د صوفیانو مقامات او ملفوظات او اخلاق او اقوال بیانوی خو لږ لږ تاریخی احوال هم لری، د سلیمان تذکره یو څه د علی هجویری غزنوی کتاب ته ورته ده.

اما لباب الالباب چی د پارسی ژبی د شاعرانو تذکره ده، هم د دوی احوال او دقیقانه تاریخی کوایف نه لری بلکه زیاته برخه یی د دوی د اشعارو په نمونو ډکه کړی ده.

د سلیمان تذکره دا مزیت لری چی هم د رجالو اخلاق او احوال وایی او هم یی د کلام نمونی لری او هم د دوی روحانی مقامات او د تصوف برخه څرګندوی له دی جهته موږ د سلیمان تذکره د تذکره اولیأ او تذکره شعرأ تر منځ یوه جامعه نسخه ګڼو او سلیمان یو بصیر مدقق مورخ او تذکره نګار بولو.

تر سلیمان ماکو دمخه د پښتو ژبی کومه منثوره نمونه موږ ته نه ده معلومه، چی پخوا به د پښتو نثر څنګه و او څه سبك او ډول یی لاره، خو د سلیمان د نثر پوخوالی او متانت دا راته څرګندوی، چی د دغه عصر نثرونه به دغسی پاخه وو او لکه د پارسی نثر چی هم په دغو غزنوی او غوری دورو کی متین او پوخ او خوږ و د پښتو نثر به هم ښه او د فصاحت اصولو ته نږدی و.

د سلیمان ماکو نثر که په تحلیلی سترګو ولیدل سی تر دغو درو عواملو لاندی یی نشو نما راته ښکاره کیږی، او په هغه ادبی محیط کی چی دی نثر وجود موندلی و، هم دا دری عوامل موجود و.

۱– د پښتو ژبی خپل اثر چی سلیمان پښتون و او د پښتو ژبی ویونکی و. نو طبیعی ده، چی دغه عامل به د ده د نثر پر ادبی بنیه او جوړښت پوره اثر درلود. او ښایی چی تر ده دمخه چی کوم نثاران موجود وو، د هغو د لیکولو سبك به هم پر ده دروند اثر لاره.

۲– په پارسی ژبه کی چی کوم لوی ادبی حرکت موجود و، او د سلیمان ماحول یی نیولی و، ضرور به یی د ده پر نثر هم اثر کړی وی.

۳– په دغه عصر کی پارسی نثر ښه رشد موندلی و، هم په غزنی او هم په خراسان او هم په هند کی خپل عروج ته رسیدلی و. تاریخ بیهقی او زین الاخبار او د محمد عوفی لباب الالباب او جوامع الحکایات تاریخ سیستان او بیا طبقات ناصری او نور کتب د دغه عصر

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهم منثور آثار دی، ځکه چی پښتو هم د دغه ادبی چاپېر په منځ کی ژوند کاوه، نو یی اغیزی هم طبیعی وی.

په دغه عصر کی عربی ادب او عربی ژبی هم پوره او بشپړ اثر کړی و. پخپله پارسی نثر هم په ابتدأ کی تر دغه اثر لاندی نشو نما وکړه، او د (۵۰۰ هـ ق) په حدودو کی چی کوم پارسی منثور کتب ولیکل سوه، د عربی ژبی اغیزی پکی ځرگندی دی، ځکه چی پښتانه هم د عربی ثقافت سره په دغه زمانه کی پوره ارتباط لری، پر پښتو هم د عربی اثر سوی دی.

د سلیمان ماکو په حیاتی محیط کی دغه دری سایقه موجود وو، چی هر یو پر ادبی تحول او د لیك او نثر پر ډول باندی طبعا اثر کوی، او زه هم تر دغو درو عواملو لاندی د سلیمان نثر تحلیلوم.

(۱) د ده پښتو

د سلیمان نثر د پښتو ژبی له خوا دوه اړخه لری، چی دواړه هم په ادبی تدقیق او پلټنه کی خورا مهم دی. یو اړخ یی د ادا طرز او جمله بندی او د عباراتو تلفیق او سره نښلول دی، چی څنگه خپل مطالب ادا کوی، څنگه جملی لیکی، او د کلام عمومی سیاق او سباق یی څنگه دی؟

دوهم د ده د نثر کلمات او الفاظ او لغات څنگه دی؟ آیا د ده په پښتو کی هم لکه پخوانی شعرأ ځینی متروک او مړه کلمات سته که یه؟ نو پخپله د پښتو ژبی له پلوه که د ده نثر وسپړل سی روان دی اغلاق او تعقید نه لری اوږدی او پیچلی جملی نه استعمالوی او د طبیعی مکالمی رنگ لری.

سلیمان د عباراتو په تلفیق او سره نښلولو کی استاد دی، او عبارات یی لنډ لنډ او واضح دی، جملی سره پریکوی او هری مبتدأ ته بیل خبر ورکوی، د متعددو معطوفو مبتداوو د پاره په یوه خبره اکتفا نه کوی، او هم له دی جهته یی نثر وضاحت او سلاست لری. او جزیل کلام باله کیږی.

د پښتو ژبی اصلی او طبیعی رنگ هم دغه دی، چی خبری یی پری پری وی، او هر کلام ځانله مستقل وی او ډیر معطوفات ونه لری، او یوه پر بله بار سوی جملی نه وی، چی پخوانی پارسی کی هم د نثر لیکلو مقبول سبك دغه و. مگر وروسته چی د مغولو د دوری ناوړه نثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

رواج سو، دغه وضاحت او جزالت او خوږ والي يي بايلود. لاندي د دواړو ژبو څخه مثالونه وګوري. د ابو الفضل بيهقي سره پريکړي او واضحي جملي: *پس رسول بر پاي خاست و منشور و نامه را بر تخت نهاد و امير بوسه داد و بوسهل زوزني را اشارت کرد تا بايستد و خواندن گرفت.*[3]

د عطا ملك جويني اوږده او سره نغښتلي معطوف عبارات چي څو قرنه تر بيهقي وروسته د مغولو د دوري په سبك ليکل سوي دي: *به سبب تغيير روزگار و تاثير فلك دوار و گردش گردون و اختلاف عالم بوقلمون مدارس درس مندرس، و معالم علم منطمس گشته و طبقه طلبه آن در دست لگد کوب حوادث پايمال زمانه غدار و روزگار مکار شدند، و به صنوف صروف فتن و صحن گرفتار، و در معرض تفرقه و بوار معرض سيوف آبدار شدند و در حجاب تراب متواري ماندند.*[4]

په پخواني پارسي کي د بيهقي او د ده معاصرينو ليك له طبيعي محاوري څخه ليري نه دي، اما د مغلو تر دوري وروسته اکثر ليکونه د محاوري له ډوله دوني ليري دي چي فرق يي په لومړي نظر سرې ته ښکاري.

د سليمان ماکو پښتو نثر هم د پارسي د پخي انشا رنګ لري. کوم نثر چي په غزنوي دوره کي له ٤٠٠ هـ ق نه تر ٥٠٠ هـ ق پوري مروج و. لاندي جملات د نمونې په ډول د سليمان ماکو له تذکرې څخه راوړل کيږي:

نقل کاوه سي چي په روزګار د غازي شهاب الدين چي په ډيلي کي هغه ستر واکمن تاټوبي ور ونښانده او هوري مړ سو."[5]

خلاصه

د سليمان نثر د عمومي محاوري څخه ليري نه دي، جملي يي پري پري دي، وضاحت لري، مقاصد لنډ لنډ ادا کوي، د يوي جملي خبر په بله پوري معلق نه پريږدي او ځيني هسي

---

[3] تاريخ بهقي ص٤٨

[4] جهانکشاي جويني ج ١ ص ٤ .

[5] د سليمان ماکو تذکره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاړه تعابیر او ادبی مصطلحات هم لری چی اوس نسته.

د مثال په ډول *تنباکی وچاودلی د پښو*. چی مقصد یی په خپل مسکن کی آرام کول او هوسایی ده.

ډیر زښت یی ووژل. چی په اوسنی اصطلاح له لومړیو دوو کلمو څخه یوه کافی ده، او دواړی نه وایو او دا *زښت*-زخت هغه د دری-پارسی سخت دی، چی د تاکید لپاره په سامانی او غزنوی پارسی کی ډیر مستعمل و او اوس هم موږ په پښتو کی کله کله وایو مثلا *سخت یی وواهه*. بل ځای وایی*پر نړی د ستن ړغو وه* یعنی پر دنیا یی د روحانیت او ستانه توب آوازه وه، چی اوس نه د ستن او نه د ړغو کلمات سته او نه داسی تعبیر څوک کوی. ښایی چی دا د هغه وخت تعابیر وی، چی اوس له ژبی څخه وتلی او مهجور دی.

دغسی نور ډیر کلمات په دی یو څو مخو کی مومو چی اوس یی په ژبه کی استعمال نادر دی او مړه ګڼل کیږی مثلا ګروهیدل *(ګرویدن)* مصدر پخوا موجود و، او د متقدمینو په دوره کی اصلی عنصر او ماده ګروه د عقیدی معنی در لوده، لکه چی د شیخ رضی او نصر لودی په اشعارو کی د ګروه کلمه راغلی ده، دلته د سلیمان ماکو په نثر کی د دی مادی څخه وګروهید په فعلی ډول راغلی دی، چی معنی یی *ګرویدن و* عقیده کرد ده. دا کلمه په وروستیو ادباوو کی هم مستعمله وه، مثلا خوشحال خان خټك وایی:

نه یی زړه په ما نرمیږی نه ګروهیږی
خدایه څه می سریکار شه له کافره

بمیا *(بومیا)* پخوا د رهبر او مرشد په معنی و، سلیمان لیکی: څو چه *بمیا سو* د وګړیه یعنی د عوامو رهنما سو، چی اوس دا کلمه متروکه او مړه ده.

دغسی دی:پاړکی (قطعه شعر) ستر ښتن (خدای بزرګ) ګڼون (شمار) کول (خاندان) دښن (دشمن) جوبله (جنګ) او نور کلمات راوړی چی اوس نه دی مستعمل او اکثر دغه کلمات تر ۱۰۰۰ه پوری لا هم په شعری دیوانو کی لیدل کیږی اما له محاوری څخه وتلی دی.

۲- د پارسی اثر

د پارسی ژبی د نثر اثر هم د سلیمان په انشأ کی ښکاری او دا د محیط بوه طبیعی اغیزه ده، چی ژبه هیڅکله ځان نسی ځنی ژغورلای، ځنی تراکیب او جملی د سلیمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نثر کی سته چی خاص د پارسی تراکیبو رنګ لری، مثلا مضاف الیه دمخه کول، لکه: *او تناکی وچاودلی* د پښو چی دغه باید داسی وی: د *پښو تناکی وچاودلی* او نور دغسی تراکیب چی د پارسی ژبی اثر پکی ښکاره دی.

سلیمان که څه هم د پارسی کلمات ډیر نه راوړی، او اکثرا پښتو سوچه الفاظ لیکی، خو بیا هم د ده نثر د پارسی کلماتو له خلطه نه دی خالی او دغه محیطی اثر یی قبول کړی دی، وګوری دی د *روزګار* کلمه کټ مټ هغسی استعمالوی، لکه د پارسی ژبی پاخه پخوانی لیکوال.

بیهقی لیکی: *و به روزګار سلطان ماضی چون معدان والی مکران ګذشته شد.*

سلیمان وایی: په *روزګار د غازی شهاب الدین چی پر کفر یرغل و.* بل ځای لیکی: په *روزګار د شیخ بیټنی کی د ده وروړ سړبن نومیده.*

دغه نور خالص پارسی کلمات هم د ده په نثر کی سته، لکه درخواست، سپاس، درود، خاکپای، خدای مهربان او نور... چی د پارسی ادبی اغیزی د سلیمان په نثر کی راښیی، او دا اغیزی په یوه مشترک چاپیر کی د ژبو تر منځ یو طبیعی او حتمی امر دی، مخصوصا د پښتو او پارسی تر منځ چی له یوی ریښی څخه دوی اریایی ژبی دی.

۳- د عربی اثر

د سلیمان په نثر کی تر پارسی د عربی ژبی اثر هم ډیر او درونډ ښکاری او د دی علت همدا دی چی عربی په دغو وختو کی د پښتنو دینی او درسی ژبه وه، او که به چا له علمه سره مینه درلوده، هغه طبعا عربی زده کوله، ځکه علم یوازی په عربی ژبه کی و، او داسی هم ښکاری چی سلیمان یو متدین او تصوف ته مایل او د دینی علومو طالب سړی و، ځکه چی دغه ټول په عربی و نو به سلیمان عربی کتب لوستلی وی، او د ده د حیات په څاپیر کی به د عربی ادبی او دینی او تصوفی اثر خورا کلك او هم ډیر و.

د عربی اثر یوازی په پښتو نثر کی نه دی، بلکه د سامانی او غزنوی دوری د پارسی نثر په شهکارونو لکه د بلعمی تاریخ او تفسیر طبری او د بیهقی تاریخ آل سبکتګین او نورو ټولو کی د عربی نثر هسی واضح او ښکاره اثرونه لری، او د پارسی په نثر کی په څرګند ډول، نو پښتو نثر خو له یوی خوا مستقیما د عربی تر اثر لاندی و او له بلی خوا یی له پارسی نثره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استفاده کوله چی هغه هم د عربی له اغیزو څخه خالی نه و، نو له دغو دوو جهتو څخه د سلیمان په نثر کی د عربی اثرونه خورا څرگند او ښکاره دی.

یو پښتون معاصر لیکوال د سلیمان پر نثر هسی لیکی: "غټه خبره چی په دی نثر کی نظر ته راځی دا ده چی په دی کی عربی رنگ معلومیږی، جمله بندی او ادا د پارسی د عربی تاثیر لاندی ده. زه دا نه شم ویلای چی هغه وخت گوندی د پښتو طبیعی آهنگ دغسی و،بلکه کیدی سی، چی پخپله سلیمان د عربی تعلیم یافته اوسی، نو ده چی د پښتو نثر لیکلی دی، طبعا د عربی تر اثر لاندی راغلی دی. د سلیمان په عربی تعلیم باندی دا خبره دلالت کوی، چی د ده په نثر کی عربی الفاظ لکه قطب، قدوة الواصلین، مراقد او داسی نور شته، او صحیحه خبره دا ده چی په دغه وخت کی پرته له عربی څخه بله د تعلیم ذریعه وه هم نه."

دا چی موږ وویل چی د ده په نثر کی د عربی اثر معلومیږی، د لاندی جملو څخه ښه تر څرگندیږی:

١. وایم حمد او سپاس د لوی خاوند.

٢. نقل کاندی چی شیخ بیټنی هوسید په غره د کسی باندی.

٣. سړبڼ نه درلود زامن.

٤. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبڼ ته نصیب کړه دونی زامن چی تر وس تیر سو گڼون د هغو.

٥. یکه سوه مزکه د پښتنخا د دوی په کول.

په پورته جملو کی د عربی رنگ څرگند دی. څوک چی د عربی سره آشنایی لری، هغوی پخپله پوهیږی زه نه غواړم چی د نحو او جمله بندی د اصولو په بیان چی یو رقم تحصیل د حاصل دی، خپل مضمون اوږد کړم هو دومره قدری به ووایم چی دغه جملی نن ورځ موږ په پښتو کی څه رنگ ادا کوو وگوری:

١. د لوی خدای حمد او سپاس وایم.

٢. داسی نقل کاندی چی شیخ بیټنی د کسی په غره اوسیده.

٣. سړبڼ زامن نه درلودل.

٤. مهربان خدای د اسماعیل په برکت سړبن ته دونی زامن ورکړه چی اوس د هغو گڼون تر وس تیر شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د دوی په کول د پښتونخوا زمکه ډکه شوه.[۱]

اوس که موږ د سلیمان ماکو دغه څو جملې په غور وګورو نو په ټولو جملو کې فعل تر خپلو متعلقو مفاعیلو دمخه راغلی دی، چې دا د عربي اثر ښکاري، مثلا که لومړۍ جمله په عربي وی نو به *الحمدلله العظیم* وی چې د پښتو جملې رنګ یې هم دغسې دی. او د عربي د تقلید اثر پکې ځلیږي، او دا د عربي ژبې د جمله بندۍ تقلید له ۴۰۰ هـ ق څخه په پارسي کې هم مروج و، چې د بیهقي دا جملې یې ښه څرګندوي: *امیر گرد بر گرد قلعه* بگشت، جنګ *جایها بدید، ننمود پیش چشمش و همت بلند و شجاعش آن قلعه و مردان بس چیزی.* بل ځای وایي: *امیر نشاط شراب کرد، و ننمود بس طربی که دلش سخت مشغول بود.*

په پښتو جملو کې چې د سلیمان له نثر را واخستلې سوې، کټ مټ دغه اثر څرګند دی، لکه چې هم تاسې ته ښکاره سوه دغسې هم *نقل کاوه سی* یا *هسې نقل کاندی* د عربي اثر دی، چې لیکوالو به د عنعنې پر وخت راوړ او دا رسم هم په پښتو او هم په پارسي کې پاته سوی دی.

د سلیمان ماکو د نثر ممیزات

اوس هم چې د پښتو د لومړي نثر اساسي عناصر یعنې د پښتو او پارسي او عربي اغیزې وڅیړلې سوې یو څو مهم ادبي ممیزات هم لاندې ذکر کیږي، چې په دې نثر کې لیده سي.

۱. ایجاز

د سلیمان د نثر یو څرګند مزیت د جملو ایجاز دی، چې دغه ممیزه یې د پارسي له قدیمه نثره سره شریکه ده، تر غزنویانو دمخه تر (۴۰۰ هـ ق) پخوا د پارسي نثر نهایت مواجز او جملې یې لنډې دي، چې دې مطلب ته ما دمخه اشاره وکړه.

---

[۱] کابل کلنی ۱۳۱۹ ش کال ۳۴۲ مخ د مرحوم خادم لیک

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. توصیف او توضیح

د سلیمان په نثر کی ځینی جملی داسی سته چې فقط د توصیف او ښو څرګندولو لپاره راوړلی سوی دی، دا مزیت د پارسی په سامانی سبك کی لږ و، خو د غزنوی دوری لیکوالو ښه پسی ډیر کړ او د مطلب د روښانولو لپاره یی ځینی پله پسی جملی راوړلی چی مقاصد ښه پسی واضح سی.[۷]

د مثال په ډول: *په ویاله د ارغسان هوسیږم او په دی ځمکو پایېږم.* بل مثال: *شیخ بیټنی هوسید په غره باندی او هلته دیره و.* بل مثال: *د دوی په خدمت خاکپای وم، او هر کله په سلام ورته ولاړ.* چی په دغو مثالو کی دوهمی جملی د توضیح او توصیف لپاره راغلی دی.

۳. د افعالو تکرار

د پارسی پخوانی لیکوال تر غزنوی دوری دمخه د هری جملی لپاره د فعل ذکر لازم ګڼی که څه هم یو فعل په جملو کی مسلسلاً تکرار لا هم سی د افعالو تکرار لکه وروسته چی یو ادبی عیب وګڼل سو، د سامانی عصر په نثر کی عیب نه و، بلکه د الفاظو تکرار او د جملو تکرار هم کیده، او دغه تکرار په اوستا او پهلوی ژبو کی هم و، چی پارسی ژبی ته راغلی و، او دا یو قدیم ادبی سنت ګڼل کیده.[۸]

د مثال په ډول رودکی د ځوانی د غاښو په صفت کی داسی وایی: *سپید سیم رده بود و در و مرجان بود، ستاره سحری بود و قطره باران بود.* چی بود څلور واره پکی تکرار سوی دی، یا مثلا لکه دا جملی چی د (۳٦۰ هـ ق) د حدودو دی: *من خواستم که کتابی بنا کنم و هر چه شایسته اندرو یاد کنم... و بس قوتها شان پیدا کنم.*[۹] د سلیمان په نثر کی هم دغه د افعالو تکرار سته چی د قدیمو نثرو اثر دی او کله دونی ډیر افعال ذکر کوی چی په یوه لیکه کی څو مکرر فعلونه راوړی، د مثال په ډول: *بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی توینه، خدای ته ناری کړی غلبلی کړی، پاړکي لرینه.* و ګوری پنځه فعله په یوه سطر کی سره یو ځای سوی دی، چی دوه کټ مټ تکرار هم دی.

---

[۷] سبك شناسی ج ۲ ص ٦۹

[۸] سبك شناسی ج ۲ ص ۵۵

[۹] الابنیه عن حقایق الادویه، د ابو منصور علی هروی لیك

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته باید دا هیر نه سی چه د ژبی دغه طبیعی او روان سبك ډیر ښه دی، او د افعالو د حذف او عطف ناروا دود وروسته رواج سوی دی، چی کله کله د کلام رنګ او خوند هم ور واوړی. موږ باید په اوسنی نثر کی دغه د افعالو د حذف بدعت رواج نه کړو، او د قدیم طبیعی او خوږ سبك پیروی وکړو.

٤. د روابطو حذفول

لکه دمخه چی مو وویل قدماوو د فعل تکرار عیب نه باله، او یو فعل یی مکرر هم د څو جملو په پای کی راوړ، خو تر (٤٠٠هـ ق) را وروسته په غزنوی دوره کی لیکوالو په مطعاطفو جملو کی په قرینه سره د ځینو روابطو حذف رواج کړ، او کلام ته یی ېو راز نوی بلاغت وباخښه. د مثال په ډول د بیهقی په دی جملو کی *است* رابط فعل محذوف دی: خیمه *مسلمانی ملك است و ستون پادشاه و طناب و میخها* رعیت. وروسته *ماند* فعل دری ځایه حذف سوی دی:*پس چون نگاه کرده آید، اصل ستونست، و خیمه بدان بپا بست و هر گه وی سست شد و بیفتاد نه خیمه و نه طناب و نه* میخ. هم چی باید داسی وای: نه خیمه ماند، نه طناب ماند نه میخ ماند.[10]

د سلیمان نثر لکه د تکرار افعال زوړ خاصیت چی لری دغسی هم د غزنوی دوری د پارسی رنګ پکی ښکاری، او اکثر افعال حذفوی، او له تکراره یی ځان ژغوری. د مثال په ډول:*وایم حمد و سپاس د لوی خاوند، او درود پر محمد مصطفی چی دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو*...چی یو *وایم* له درو ده سره او بل *دی* له رحمته سره محذوف دی.

٥. د ترمیم حروف

د سلیمان د نثر یوه بله مهمه ممیزه دا ده چی د افعالو په پای کی د ترنم یو نون زیاتوی. او دا هغه خاصیت دی، چی وروسته د پیر روښان او درویزه په سبك کی خورا ډیر سوی او یو فنی رنګ یی موندلی دی، یعنی د مسجعو جملو په پای کی د ترنم یو نه زیاتیږی. دا ترنم د پښتو لنډیو په آخرنیو سلایبلونو کی عام دی، لکه خورینه، کوینه، راوړینه، د خوری، کوی، او راوړی حالی افعالو پر ځای. مثالونه: او سندری کړینه، یا اوښی تویوینه یا پاړکی لرینه. چی دلته د کړی، تویوی، لری افعال کافی دی او*(نه)* زاید دی.

---

[10] سبك شناسی ج ۲، ص ۷۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

سجع او موازنه

پخوانو لیکوالو به کله په جملو کی د سجع او موازنی په ډول کلمات راوړل چه د پارسی نثر په سامانی او غزنوی دوره کی دا رعایت لږ و، مگر وروسته چی فنی نثر د عربی په تقلید پیدا سو، دا کار ډیر مبتذل او عام سو. بیهقی هم کله داسی اشجاع لری، د مثال په ډول: *فصلی خوانم از دنیای فریبنده، بیك دست شکر پاشنده، و بدیگر دست زهر کشنده.*[۱۱] د سلیمان نثر که څه هم مسجع نه دی خو لکه بیهقی او نور کله داسی موازن او مسجع کلمات لری او لکه چی وویل سوه، د افعالو په پای پوری یونه د ترنم لپاره نښلوی، چی مسجع هم سی دا جملی هم دغسی رنگ لری: *او مراقد اولیا او واصلینو می پلټل او په هر لوری می کاملان موندل.*یا په *جوبله کی ملکیار دا پارکی وویل، چی غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.* دا د سلیمان په نثر کی ځنی داسی اثرونه نه سته چي د پارسی د سامانی او غزنوی دوری سره نژدی کیږی او کوم ادبی جریان چی تر ده دمخه دری څلور قرنه په منځنی آسیا کی موجود و سلیمان له هم هغه څخه متاثر ښکاری. اما دا زموږ استنتاج او څیرنی چی فقط د ده د کتاب پر یوه څو مخو باندی سوی دی، په کامل ډول د هغه عصر د نثر عمومی ممیزات نه سی ښوولای، البته که بل یو منثور اثر له دغه عصره، زموږ په لاس کی وای نو به مو د حتم او یقین په ډول څه ویلی وای. له دی جهته هم له دغه بحث او پلټنی تکمیل هغه وخت ته پریږدو، چی د پښتو نثر نوری زړی نمونی پیدا سی. او ښایی چی دا کار زموږ آیندگان پای ته ورسوی. او دغه اوسنی ارمانونه او منتج معلومات یا نقض کی یا تایید.

د سلیمان د نثر ځینی ناوړ ترکیبونه

تر اوسه موږ د سلیمان د نثر ښیگړی در وښودلی، او د پارسی او عربی کومی اغیزی چی پکی ښکاری تحلیل سوی. په دی نثر کی ځینی غوټه او سره نغښتلی عبارات او تراکیب هم سته چی ناوړ او غیر متحسن ښکاری. ځکه د کتاب بشپړه نسخه نسته، او هم دا څو

[۱۱] سبك شناسی ج۲، ص۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتې چې پيدا سوي دي په خورا بد خط دي، او سړي نسي ويلای چې دغه تعقيدات او ناوړه تراکيب پخپله د مولف او که د ناسخ او ليکونکي تصرف يا سهو ده؟

موږ چې د دغو ځو پاڼو شياق او سباق ته ګورو، ځکه چې د مولف نثر سهل روان او خوږ دی نو دا ويلای سو، چې دغه يو څو جملې او مغلق تراکيب به د ناسخ تصرف يا سهو وي.

دا لاندې تعابير څرګند او خواږه او د بلاغت له اصولو سره سم په نظر نه راځي:
موسی چې ستر پلار و د قطب تللی و له بختيارانو څخه او ميشت و پر *ايواد چې سند باله سی. لرغونی برخه زوی د موسی شيخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی دی*، د *سنزر لاس* ونيو وګروهيد *او پر نري د ستن* ړغو وه.

متن

بسم الله الرحمن الرحيم

وايم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم چې دی بادار د کونينو او رحمت د ثقلينو، لوی لوی رحمتونه دي وي د هغه استازي پر آل او يارانو چې دواړه جهانه په دوی دي روښان اما بعد زه غريب خاوري سليمان زوی د بارک خان ماکو سابزی چې په وياله د ارغسان هوسيږم او په دې مځکو پايېږم، په سن دولس شپږ سوه د هجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کليو ګرځيدم او مراقد او اوليا او واصلينو مې پلټل، او په هر لوري مې کاملان موندل، او د دوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ.

چې له دې سفره په کور کې کښينستم او تنهاکې مې وچاودلې د پښو، بيا پاڅيدلم او له ښتنه مې مرستون سوم چې احوال د هغو کاملانو وکاږم او د دوی چې هغه ويناوې پاته کړي دي او پښتانه به لولي اوس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذکر قدوة الواصلين شيخ مشايخ بيټنی

چی د خدای په پيژندګلوی تر ټولو، لوی او بزرګ، نقل کاندی چی شيخ بيټنی هوسيد په غره د کسی باندی او هلته ډيره او ده به هر کله ښنتن باله او روزه به و، په شپو به د خدای په عبادت بوخت و.

نقل هسی کاندی يارانو چی په روزګار د شيخ بيټنی کی د ده ورور چی سړبن نوميد، او پر شيخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ويل خپل ورور ته، بيټنی خپل زوی اسماعيل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعيل په برکت سړبن ته نصيب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تير سو ګڼون د هغو، د اسماعيل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غره، چی زه هلته تللی وم.

نقل کاندی چی بيټنی سپين ږری سو، نو ده به هر کله ښنتن ستايه، او رب ته به يی درخواست کاوه چی زما په کاله او د سړبن او غرغشتی په کول کی برکت کښيږده، بادار قبول کړه د ده درخواست، او ډکه سوه زمکه د پښتنخا د دوی په کول.

نقل کاوه سی چی شيخ بيټنی به ډير تر ډير دا سندری لولی او د کسی غره کی به ګرځيده په شپی:

لويه خدايه، لويه خدايه	ستا په مينه په هر ځايه
غر ولاړ دی درناوی کی	ټوله ژوی په ځاری کی
دلته دی د غرو لمنی	زموږ کيږدی دی پګی پلنی
دا وګړی ډير کړی خدايه!	لويه خدايه، لويه خدايه!
دلته لږ زموږ اور بل دی	ووږ کورګی دی ووږ بورجل دی
مېنه ستا کی موږ ميشته يو	بل د چا په مله تله نه يو
هسك او مزکه نغښته ستا ده	د مړو وده، له تا ده
دا پالنه ستا ده خدايه!	لويه خدايه، لويه خدايه!

نقل کاوه سی چی په روزګار د غازی شهاب الدين چي پر کفر يرغل و، شيخ ملکيار چی د غرشين ستانه و هم ملګری و د شهاب الدين چی په ډېلی کی هغه ستر واکمن ټاټوبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروښانده، او هم هوری مړ سو.

نقل کاوه سی چی په جوبله کی مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو برئ وکړ، لیری نه و چی مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چی ناڅاپه شېخ ملکیار راغی، او پر دښن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل.

نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښی او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښنتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چی پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کی په جوبله کی ملکیار دا پاړکی وویل، چی غازیان وپاریدل، او په ځیر د زمرو ور توی سول:

ښنتن مو مل دی	اوس مو یرغل دی
ایواد د بل دی	غازیانو گوری

ښنتن مو مل دی

توری تیری کړی	دښن مو پری کړی	منگولی سری کړی
	څه له په تښتو	
	ښنتن مو مل دی	
گه ټینگ کړو زړونه	پر بری یونه	چی زمری یونه
	اسلام را څخه دی	
	ښنتن مو مل دی	
غازیانو راسی	ټول شا و خوا سی	د شهاب په ملا سی
	د شهاب په ملا سی	
	ښنتن مو مل دی	

نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه به تل تتله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به (یی) کاوه داشیخ د سرړبن زوی و:

تښته وکړه له ابلیسه	چی ابلیس لعین ښکاره سی
هلته ورکه پلوشه سی	ټول نړی توره تیاره سی
سړی وران سی له ابلیسه	غوځ د پس په کټاره سی
که هر چا ابلیس خرڅ کړ	نو بی هلته ننداره سی

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ابلیس ته پړ سو   نو پر کور د ویر ناره سی

نقل کاوه سی چی بختیار می ستر ستانه و، له د نه ځرګند سوی دی، هغه کرامات چی مو وګروهید او وویل موسی چی ستر پلار و د قطب تللی و له بختیارانو څخه او میشت و پر ایواد چی سند باله سی، لرغونی برخه زوی د موسی شیخ احمد ته لوی ستانه ورکړ سوی (و) د سنزر لاس (یی) ونیو وګروهید او پر نری (یی) د ستن ږغو وه، او د خدای وګریه به (یی) را بلل په سمی څو چی بمیا سو د وګړېه. بختیار په پښتو سندری کړینه، اوښی تویوینه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړي، پاړکی لرینه چی یو یی دا دی:

ویر می زړه سوری سوری کړ   راته وګوره ملوکی!
په بیلتون کی دی وباسم   له خوږ منه زړګی کوکی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

د بیلتون اورونه بل دی   هر ګړی می زړګی سوځی
لیونی یمه د مینی   سوځم زه لکه پیلوځی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!
غوړولی دی اوربل دی   اور زما په زړګی بل دی
زه بختېار خاوری ایری شوم   په اور سوی می کوګل دی
راته وګوره ملوکی!
راته وګوره ملوکی!

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعلیقات

د دی کتاب دغه څو پاڼی چی دمخه راوړل سوی، په هغو کی د شیخ بیټنی ذکر داسی سوی دی: *نقل هسی کاندی یارانو چی په روزګار د شیخ بیټنی کی د ده ورور چی سړبن نومید، او پر شیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته، بیټنی خپل زوی اسماعیل ورکاوه او لوی سو د سړبن په کاله. خدای مهربان د اسماعیل په برکت سړبن ته نصیب کړه دونی زامن چی اوس تر وس تیر سو ګڼون د هغو...*[12]

نعمت الله هم دغه عنعنه په مخزن افغانی کی هسی لیکی: *نقل است که سربن برادر کلان بیتنی مفلس بود و از سعادت فرزند هم محروم بود. روزی سربن به خانه برادر خود که شیخ بیتنی باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعا تو در باب جمیع خلایق مستجاب است در باب من توجه نمیفرمایی. حضرت شیخ بیت فرمود که یك پسر مرا ببر و پرورش نما... آخرالامر شیخ پسر خود اسماعیل را به برادر خود سربنی داد...*[13] په دی ډول زموږ لمړی مورخ سلیمان ماکو قول خو تر نعمت الله ځلور سوه کاله دمخه دی. مګر یو له بله ربط او نژدیوالی سره لری او دا ښکاره کوی چی تر زرم هجری کال مخکی هم د شیخ بیټنی له بابته پښتنو معنعن او مستند روایات درلودل.

د شیخ بیټنی نور روایات موږ ته نه دی معلوم او نه د ده د ژوند وخت مورخانو تصریح کړیدی. فقط له پټی خزانی له لیکونو څخه ښکاری چی اسماعیل د بیټ نیکه زوی د خرښبون معاصر و، دغه سړی په کال ٤١١ هـ ق مړ سوی دی، نو چی د اسماعیل د ژوند وخت د ٤٠٠ هجری حدود وی، ښایی چی پلار او اکا یی هم د ٣٥٠ ه په حدودو کی ژوندی وی.

د شیخ بیټنی اشعار

د پښتو په پخوا نو اشعارو کی د شیخ بیټنی یو مناجات ډیر قیمیتی دی، او دا ادبی ټوټه سلیمان ماکو پخپله تذکره کی هسی راوړی: *نقل کاندی چی شیخ بیټنی سپین ږیری*

---

[12] د سلیمان ماکو تذکرة الاولیا

[13] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو، نو ده چې هر کله ځښتن ستایه، او رب ته به یې درخواست کاوه چې زما په کول او سړین او غرغښت په کول برکت کښیږده، بادار قبول کړ د ده درخواست، او یکه سوه ځمکه د پښتونخوا د دوی په کول. نقل کاوه سی چې حضرت شیخ بیټنی به ډیر تر ډیره دا سندری ولولی او د کسی غره کی به گرزیده په شپې:

لویه خدایه، لویه خدایه!　　　　*ستا په مینه په هر ځایه*

لکه چې وویل سوه، دا شعر د ۳۵۰ه په حدودو اړه لري، او له الفاظو او کلماتو یی هم دغه مطلب ښکاری هغه لغات او کلمات چې پکی راغلی دی، اوس ځینی په دغو معناوو مړه دی، مثلا ژوی اوس څوک د مخلوق او حیوان په معنی نه وایی، فقط په زړو ادبیاتو کی کله کله وینو او که دغه کلمه په فعلی معنی واخلو یعنی (ژوند کوی) دا تعبیر هم زوړ دی، او اوس مستعمل نه دی. دغسی هسك هم دلته د آسمان په معنی دی او دا کلمه پدغه مفهوم ډیره زړه ده، پخوا یی آسمان ته هسك وایه مگر اوس هر لوړ شی ته هسك وایو او دا لغوی تحول وروستنی دی. لکه د عربی سما چی آسمان ته هم وایی، او د هر ځای لوړي خوا ته هم وایی.

پر دی شعر د پردیو ژبو اغیزه هم لږ ده او له هغو زړو اثارو څخه دی کوم چې په غرو کی ویل سوی دی، او د عربی او پارسی ژبو له اغیزو څخه تش وی، لکه د امیر کروړ او لودیانو اشعار، مثلا په ټول شعر کی یوه پردی کلمه نسته او فقط د خدای مشترکه کلمه لری، چی هغه هم ښایی د پښتو په ریښو کی ډیره نژدی وی، او د دی سوچه توب علت هم دا دی چی بیټ نیکه په کوه سلیمان کی اوسید او پر ژبه یی د نورو ژبو اثر نه و سوی. د شعر وزن او عروض هم د پښتو ملی بدلو ته ډیر ورته دی او یو تکرار کیدونکی کسر لری (لویه خدایه، لویه خدایه) چی دغه قدیم ادبی رنگ تر اوسه هم د پښتنو په بدلو کی لیدل کیږی، او ښکاری چی یو پخوانی ادبی مزیت دی، دا شعر د مضمون او ادبی فکر له پلوه هم پخوانی اریایی سندرو ته ورته دی، ځکه چی په پخوانو اریایی اقوامو کی (کوله-کول) ډیر اهمیت درلود ، او پر دغه کول باندی اکثر اجتماعی تشکیلات بنا وو، او دوی هر کله خپلی کورنی او کهولونه ډیرول او کورنی یی د ټولو نعمتونو مرکز گڼله.[١٤] د شیخ بیټنی دا شعر که له ریگویدا سره مقابله کړو، نو د مضمون له پلوه له دی مناجات سره نژدیوالی لری: خدای د ژوند واکمن دی، مالك الملك دی، دی ښاغلی کورنی سړو ته ورکوی. خدایه موږ ستا مریی یو، بی اولاده، بی

---

[١٤] د گوستا لوبون تمدن هند ص ١٨٨

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيګڼی مو مه وژنه ...[۱۵]

اسماعيل

د پښتو مورخان او د آسمأالرجال خاوندان ليکی چی اسماعيل په اصل د شيخ بيټنی زوی، خو د خپل تره سړبن په کور کی لوی سوی و نو ځکه په سړبن مشهور دی، لکه سليمان ماکو چی ليکی: *اسماعيل د شيخ بيټنی په کور کی لوی سوی و، او د سليمان په غره کی ميشته او هم هوری وفات سو.* دا مورخ وايی: *د اسماعيل مرقد واقع د کسی پر غره چی زه هلته تللی وم...*

دغه روايات نعمت الله هم کټ مټ په مخزن کی داسی تاييد کوی: *چون اسماعيل به سن رشدی رسيد و از رياضات شاقه به مراتب ولايت رسيد و اين شيخ اسماعيل سړبنی پسر حضرت بېټ است...شيخ اسماعيل سړبنی قدس سره صاحب عبادت و رياضت شاقه بود و مقتدای وقت به علوم ادنی، کاشف اسرار طريقت و حقيقت بوده در ولايت (روه) چون به وطن مأطوف رسيدند به مقام خواجه منزل گرفتند و خلايق از جايهای دور به ملازمت شتافتند.* سليمان ماکو او نعمت الله هروی دواړه وايی چی د اسماعيل د ژوندانه ځای کوه سليمان و، بل ځای نعمت الله مورخ تصريح کوی چی د ده مزار په هغه ځای کی دی چی وازه خوا يی بولی او وازه خوا د سليمان د غره په لمنو کی ده. علاوه پر دغه په پټه خزانه کی هم د اسماعيل احوال ليکل سوی او وايی چی دی د خرښبون معاصر و، ځکه چی د خرښبون وفات په ٤٢١ ه کی دی نو موږ د اسماعيل د ژوند عصر هم دغه ګڼو.[۱۶]

اسماعيل د خپلي کورنی مشهور عابد او د خدای دوست سړی و، د مخزن افغانی له رواياتو څخه ښکاری چی دی له خپله کوره په سياحت هم تللی و، او له لويو اولياوو سره ملاقی سوی و.

---

[۱۵] ريګويدا، باب ۷، ف ٦، سندره ۷

[۱٦] پټه خزانه د ۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسماعیل اشعار

د اسماعیل اشعار موږ ته په دوو وسیلو را رسیدلی دی، لومړی شعر یی هغه دی چی سلیمان ماکو پخپله تذکره کی په دی ډول را نقل کړی دی: *نقل کاوه سی چی شیخ ملکیار ستانه تل تر تله د شیخ اسماعیل ستر ستانه پاړکی ویل او ږغ به یی کاوه دا شیخ د سړبن زوی و.*

تښته وکړه له ابلیسه — *چی ابلیس لعین ښکاره سی*

ټول پاړکی په متن کی راغلی دی. د اسماعیل یو بل شعر چی د ده پر خاندانی احساساتو دلالت کوی ، د پټی خزانی لیکوال په دی شرح لیکی: *هسی وایی* چی یو وقت *خرشبون بابا د اسماعیل د سړبن او بیټنی نیکه په مخ کی ناست و، د دوی کور و د کسی پر غره نو خرښبون د پلار او تره له خوا* په *تګ او رخصت ماذون سو، اسماعیل نیکه داسی ناری وکړلی:*

که یون دی یون دی	مخ کی بیلتون دی
که وروره وروره	خرښبون وروره
ته چی بیلتون کړی	زما ویر وګوره
چی ځی مرغی له	توری کرغی له
همزولی پاته	ځی چی برغی له
د خدای دپاره	خرښبون یاره
چی هیر مو نه کړی	زموز کول واړه
زړه می رپیږی	یار می بیلیږی
بیلتون یی اور دی	ځان په سوځیږی

لکه چی معلومه ده اسماعیل یو روحانی او د متصوفینو مل سړی و، نو ځکه د ده په لومړنی شعر کی د وعظ او تلقین او نصیحت رنګ سته. او ځینی عربی لغات هم پکی راغلی دی، چی د ده روحانی حیات ښکاره کوی، اما دوهم شعر خاص په ملی وزن دی او د پښتو ژبی د مخصوصو عروضو او آهنګ نمایندګی کوی، او پردی لغات هم نه لری، نو ځکه ویلای سو چی دا شعر هم د پښتو ژبی په زړه دوره اړه لری، او په هغو اشعارو کی حسابیږی، چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورو ژبو اثر پر لږ سوی دی، او داسې ناری تر اوسه هم د پښتو ژبې په افسانو کې سته چې شعری وزن او عروض یې مخصوص دی، او په یوه خاص آهنگ ویل کیږی.

ملکیار غرشین

غرشین د پښتنو یو مشهور ستانه قوم دی، چې پخوا یې یو وچ غر سر سبز او آباد کړی و، نو ځکه دوی غرشین بولی، او دا قوم د کندهار خواوو کې اوسی او په شمیر ډیر لږ دی.[۱۷]

ملکیار له دغه قومه یو خورا ستانه او مشهور سړی دی، چې د پښتنو مورخانو د ده ذکر پخپلو مشاهیرو کې راوړی دی. نعمت الله هروی لیکی چې: *ملکیار د شیخ ابوبکر طوسی معاصر او په ډیلی کې یې یو ځای درلود، چې سلطان شهاب الدین غوری د ملتان د یرغل پر وخت ده ته بخښلی و، او د ده مرقد هم هوری دی.*[۱۸]

دا روایت چې نعمت الله کښلی دی، ځو سوه کاله دمخه سلیمان ماکو همدغسې روایت راوړی دی او ځنی ښکاری چې د ملکیار د ژوند وخت د سلطان معز الدین غوری عصر و او دی په جګړو کې د سلطان ملګری هم و ځکه چې سلطان لومړی پلا پر ملتان په ۵۷۱ ه حمله کړی وه، نو د ده د حیات زمانه هم په دغو وختو کې تخمین کولای سو.

سلیمان ماکو د ده په احوال کې هسې لیکی: *نقل کاوه سی چې په روزګار د غازی شهاب الدین چې پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چې د غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چې په ډیلی کې هغه ستر واکمن ټاټوبی ورونښانده، او هم هوری مړ سو. نقل کاوه سی چې په جوبله کې مسلمانان تر شا ولاړه، او کفارو بری وکړ، لیری نه و چې مسلمانان سی د کفارو په کټارو پینا، او دښنه بری وکړی، چې ناڅاپه شیخ ملکیار راغی، او پر دښمن (یی) یرغل وکاوه او ډیر زښت (یی) ووژل. نورو مسلمانانو هم د ملکیار تر اړخ توری وکښې او سره ومروړل (یی) دښنه. ستر ښتن دوی ته په مړانه د شیخ ورکړه لو سوبه او بری چې پخوا هم نه و په برخه سوی د چا هیڅکله، په هیڅ ځای کې.*[۱۹]

---

[۱۷] حیات افغانی ص ۱۵۲

[۱۸] مخزن افغانی قلمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سلیمان ماکو له دغه بیانه ښکاري چې ملکیار یو غښتلی او توریالی سړی هم و، او د توري او ادب له څښتنانو څخه و چې د سلطان سره یې په جهادو او جګړو کې ملګري کړله، داسې ښکاري چې ملکیار تر جنګیالی توب او توریالی توب علاوه، ادبي ذوق هم درلود، پخپله هم شاعر و، او د نورو پښتنو شاعرانو اشعار یې تل لوستل، لکه چې سلیمان ماکو د شیخ اسماعیل سړبني شعرونه د ملکیار له خولې را نقل ګړي دي.

د زهد، تصوف او عرفان له پلوه هم ملکیار ښه شهرت لري. او مورخان د ده له نامه سره پران هم لیکي او د ده عرفاني شهرت دوني ډیر و چې تخمینا دوه نیم سوه کاله وروسته سلطان فیروز شاه (۷۲۵–۷۹۰ هـ ق) ډیلي ته نژدې فیروز آباد بنا کړ نو هلته دي پاچا د شیخ ملکیار پران په یادګار یو سرای هم جوړ کړ چې د هغه عصر مورخ ضیأ الدین برني یې په ۷۵۸ ه ق کال ذکر کوي لکه چې مورخان تصریح کوي.[20] ملکیار په دهلي کې اوسیده، او هم هوري مړ سو، او په دغه ښار کې د شیخ ابوبکر طوسي له مزاره سره یو ځای ښخ دی او سلیمان ماکو د ده یو شعر داسې را نقل کړی.

پر هغه میدان کې شیخ ملکیار د سلطان معز الدین د لښکرو سره یو ځای جنګیدی او نژدې و چې د سلطان لښکر ماته وکړي، نو دی توریالی ادیب او عارف یوه د ننګ او جنګ سندره وویله، او لښکریان یې همت شجاعت او توریالیتوب ته تشویق کړل. څو په پای کې بریالی سوه، او د جنګ پر ډګر یې سوبه په برخه سوه.

سلیمان لیکي: په *جوبله کې ملکیار دا پارکي وویل غازیان وپاریدل او په څیر د زمریو ور توی سول.*

ښښتن مو مل دی　　　اوس مو یرغل دی　　　هیواد د بل دی

د ملکیار دا شعر چې په بشپړ ډول د تذکرة الاولیا په متن کې محفوظ دی، د قدیمو اقوامو د حسیاتو او رجز رنګ لري، له هغو سندرو څخه دی، چې پخوانو پښتنو به د جګړې پر میدان ویلې، او مقصد یې دا و چې د زلمو احساسات تاوده کړي او پر جنګ یې ښه وپاروي. د دې شعر عروضي کیف او الفاظ او کلمات سوچه دي. او لکه نور وګړني (عوامي) اشعار یو تکراریدونکی کسر هم لري. چې د هر بند په پای کې ویل کیږي، او د پښتو د

[19] تذکرة الاولیا

[20] تاریخ فیروز شاهي ص ۱۳٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخصوصو اشعارو یو ښه خاصیت دی. شاعر په حقیقت کی یو مبلغ هم دی، او په هر ځای او هره موقع کی د خپلو ویناوو د اغیزمن کولو لپاره د بیان طرز او اسلوب داسی ټاکی چی د ده وینا پر اوریدونکو باندی اغیزه وکړی او د شعر مقصد حاصل شی.

په دی پاړکی کی هم ملکیار د غوری سلطان د جنګیالو د پارولو دپاره دوی ته داسی خطابونه کړی دی، چی باید په اوریدلو یی متاثر سوی وی، او په دوی کی یو ملی او دینی احساس پیدا سوی وی. دا پاړکی بیله نومو نور ټول سوچه پښتو دی، او په آخر پاړکی کی (ملا) د ملګری او همراهی په معنی زړه کلمه ده، چی د اسعد سوری په قصیده کی هم راغلی ده. او له دی څخه هم ښکاری چی دا شعر د پښتو ژبی په قدیمه دوره اړه لری، او په دغه وخت کی لا داسی قدیم کلمات مړه نه وه او له استعماله نه وه لویدلی. د پښتو په پخوانیو اشعارو کی د امیر کروړ سوری تر شعر وروسته دا لومړی جنګی اثر دی، مګر فرق یی دونی دی، چی امیر کروړ پخپل شعر کی د یوه زبردست او غښتلی قاید رنګ لری او د یو نامور اتل په ډول شعر وایی خو ملکیار دلته د یو مبلغ په دود خبری کوی، او غواړي چي ملي احساسات په ديني تبليغ کي وغورځوي او له خپله عرفانی مقامه هم کار واخلی، او د شعر په وسیله د لښکرو روح تقویه کړی نو ملکیار په پخوانو شاعرانو کی هم عارف و هم شاعر، هم جنګیالی او دا دری سره خواوی د ده په شعر کی سته.

قطب الدین بختیار

قطب الدین د احمد زوی د موسی لمسی په قوم پښتون بختیار او د خپل عصر له نومیالیو څخه چی تر اوسه هم په هند کی لوی شهرت لری. پردیو مورخانو دا سړی نه دی پیژندلی او د ده پښتونوالی ذکر یی نه دئ کړی. مګر د پښتنو مورخانو دی د پښتنو په عرفانی مشاهیرو کی راوړی دی. نعمت الله په مخزن کی د ده مناقب په تفصیل راوړی، او داسی وایی: حضرت خواجه *قطب الدین بختیار کا کی قدس الله سره نام پدر شان احمد بن موسی است ساکن اوش بود که از توابع بغداد است، و تولد آن برگزیده در سنه پانصد و هفتاد و پنج اتفاق افتاد، چون سال عمر ایشان به بیست و پنج رسید، حضرت معین الدین سجزی با آن مکان تشریف آورد خواجه قطب الدین بختیار دست انابت بذیل هدایت ایشان در آورده مرید شد...بعد بر فاقت شیخ جلال الدین متوجه هندوستان شدند در بلده ملتان به*

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوث العالم شیخ بهاالدین ذکر یا ملاقات نمودند...[21]

په دی ډول نعمت الله د پښتنو مورخ قطب الدین بختیار د خپل کتاب په ډیرو ځایو کی دی (قطب افغان) بولی، او د ده د نورو هم قومانو مشاهیرو نومونه هم راوړی لکه خواجه یحیی بختیار، شیخ شهاب بختیار شاه ابوبکر بختیار او نور.

دا خو ښکاره ده چی بختیار د پښتنو یو خورا مشهور او ستانه قوم دی، چی تر اوسه هم د سلیمان غره په شا او خوا کی پوندگی او سوداگری کوی، نو ځکه چی پردی مورخان د پښتنو په دغه قوم نه و خبر نو یی قطب الدین پښتون نه دی لیکلی، تش د ده سره بختیار لیکی، فرشته وایی چی دی په اوش کی زو کړی دی، چی د ماوراْ النهر له ښارو څخه و[22] ابو الفضل هم دی د فرغانی د اوش بولی.[23]

اوش یا اوچ خو دوه زاړه ښارونه وه چی د سیحون پر هغه بله غاړه ودان وه[24] ابن خردابه وایی: دا یو لوی کلی و چی له قبا څخه اوه فرسخه لیری و او اوزگند ته لس فرسخه پروت و[25] یاقوت هم دا دوه کلی بیل بیل یادوی اوش له فرغانی څخه او اوچ د سیحون پر غاړه کښی[26] نو که موږ د نورو مورخانو دغه قول چی قطب الدین په اوش کی اوسیده منو ځکه چي د ده پښتنواله پښتنو مورخانو تصدیق کړی ده، نو دا ویلای سو چی د ده نیکه یا پلار به هغی خوا ته تللی او قطب الدین به هلته زو کړی وی. دلته دا خبره هم د غور وړ ده چي زموږ پښتون مورخ سلیمان ماکو په خپله تذکره کی د دی قطب الدین ذکر داسی کړی دی*نقل کاوه سی چی بختیاری ستر ستانه و، له د نه څرگند سوی دی، هغه کرامات چی مو وگروهید او پر نړی (یی) د ستن پلار و د قطب تللی و له بختیارانو* څخه او میشت و پر *ایواد چی سند باله سی.*[27]دا روایت خو د قطب الدین د نیکه تگ له خپله وطنه ثابتوی، مگر د ماوراْ النهر پر ځای

---

[21] مخزن قلمی افغانی

[22] تاریخ فرشته ص ۳۲۸

[23] آئین اکبری ج۲ ص ۱٦۹

[24] حدود العالم ص ۲٤

[25] المسالك و الممالك ص ۳۰

[26] معجم البلدان ج۱ ص ۳٦۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

سند ښيې که موږ دقت وکړو، په سند کی هم په دغو وختو کی يو ښار ودان و چی اوچ يا اوچه بلل کيده، مورخان يی د سلطان معز الدين غوری په فتوحاتو گی د ملتان سره يو ځای راوړی[28] او دا ښکاری چی اوچ د سند يو مشهور ښار و.

نو که د قطب الدين پلار او نيکه په دغه ښار کی اوسيدلی وی ځکه چي د قطب الدين او د ده د پلار نور عرفانی معاصرين هم په ملتان گي و، نو به د سليمان ماکو قول اصح وی، په هر صورت قطب الدين خو پښتون و، چی يی له خپله قومه بختيارانو څخة تللی يا د سند په اوچ يا د ماوراْ النهر په اوش کی اوسيد، لکه دمخه چی وويل سوه، په هند کی يی شهرت موندلی دی.

قطب الدين د مخزن افغانی اوآئين اکبری او مخبرالواصلين په قول د لومړی خور په ١٤ په ٦٣٣هـ او (فرشته ٦٣٤هـ) د عمر پر ٤٨ کال وفات او په دهلی کی ښخ سو، چی تر اوسه يی مزار ډير مشهور دی.

د قطب الدين اشعار

د قطب الدين علمی او عرفانی شهرت خو له تيرو ليکنو څخه تاسی ته ښکاره سو، چی دا نومړی بختياری پښتون په عرفانی دنيا کی څونی لوړ مقام لری، او اکثر د اولياوو تذکره نگاران د ده احوال ذکر کوی. مگر دا عارف د پښتو يو خورا ښه شاعر هم دی، چی سليمان ماکو يی پخپله تذکره کی د مناقبه تر شرح وروسته يوه عشقی سندره هسی را نقل کوی، او ځکه چی سليمان د ده معاصر دی، نو يی قول د منلو وړ هم دی: بختيار په پښتو *سندری کړينه اوښی تويوينه، خدای ته ناری کړی، غلبلی کړی، پاړکی لرينه چی يو يی دا دی:*

وير می زړه سوری سوری کړ   راته وگوره ملوکی!

په دی شعر کی د پښتو شعر زوړ اثر او سلاست سته، يوه پردی کلمه په گډه نه ده، او د ادا پول يی هم ساده اما ډير بليغ دی، د مينی واردات او د مين زړه احساسات يی ښه پکی څرگند کړی دی. دا شعر لکه اوسنی عاميانه اشعار تکراريدونکی کسر هم لری. داسی

---

[27] د سليمان ماکو تذکره

[28] تاريخ معصومی ص ٣٣، تاريخ مبارک شاهی ص٥–٦، طبقات اکبری ج٢ ص٦٢

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاری چې قطب افغانی د مینې په دنیا کې تاوده جذبات لرل، او سلیمان ماکو چې د ده معاصر دی، دغه عشقی احساسات یې په داسې ډول بیانوي: *تل ژاړي، او ناري او غلبلی کړي، او د عشق سندرې لولي، له دغو عشقی نارو او سندرو څخه یوه سندره اوس موږ ته پاته ده، چې د شاعر د زړه درد او سوزناکه جذبات ښکاره کوي*

قطب یو د پارسي لوی دیوان هم لري، چې ټول عشقی غزلیات دي او له هغو څخه هم د ده عشقی جذبات ښکاري، مګر په پارسي کې د ده اشعار ډېر ښه بلیغ او روان نه دي، ځکه چې اصلي او مورنۍ ژبه یې پښتو وه، نو یې په پارسي هغسې اشعار نه دي ویلي چې د پارسي د لوړو شاعرانو سره مقابله وکړي، په اکثرو پارسي اشعارو کې تعقید او شعري عیوب سته، لکه دا شعر:

هر که رابر سر کوی تو مقامش باشد شربت وصل تو هر لحظه به کامش باشد

په لومړي مسرۍ کې (را) او بیا مقامش (ش) بیخونده دي، او دا دواړه په یوه جمله کې په دغه ډول سره یو ځای کول هم د بلاغت له اصولو سره نه ښایي، که دا لاندې ابیات هم ولولې، دغه خبره به ښه ښرګنده سي، او هم به مو د ده د پارسي کلام نمونه لوستلې وي.

ای خاک درت به فرق سر تاج	محتاج تو هم غنی و محتاج
هستی وجود عاشقان را	کردی که به کرشمه تو تاراج
از دولت عشق تو دل من	چون بحر عمیق گشته مواج
از مملکت وجود عشقت	هر چیز که بود کرد خراج
خامی که زنده ام از انا الحق	بر دار زینش همچو حلاج
محتاج تو قطب دین نه تنهاست	باشد بتو کاینات محتاج

که د دغه پارسي دیوان انتساب قطب افغان ته ثابت سي، نو به موږ ووایو په رښتیا چې دا د ځو غیر پارسي زبان سړي کلام دی، چې پارسي یې خپله ژبه نه وه او یو پښتون به داسې ماته ګوډه پارسي وایي. که څه هم لوړه غزله د ویونکي د فکر پوخوالی ښيي خو ژبه یې هغومره پخه، سوچه او خوږه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

وايم حمد و سپاس د لوی خاوند او درود پر محمد مصطفی صلی الله
علیه وسلم چې دی پا درد کونیو او رحمت نه علیه لوی نو
رحمتونه د لوی د سخه اشارة نیر آل او پا نو چې زو [illegible]
پاک ذهن د روښان اما العلا زه غریب خاوری سلیمان خوی د یار
خان ما کو صاحب زی چې په ویاله د ارغسان نو سپنزم او په [illegible] ۱۲ م
پسې ده لیس شپږ صوه د هجری تللی دم او د لیښتا یې [illegible]
کلیو کې چې جم او مزا فقه او لیا ادوا ځلسوم پلیل زه [illegible] لوی م
کامالان مرندل او د دوی په [illegible] نیا کوی دم او هر کله [illegible] [illegible]
د اوریدلي د پیغمبر په کور لیس شپیتم اتیا د [illegible] و کا او د [illegible]
پا څیدلم او دلته شپیته ۲ م ستوری نشو یې [illegible] د خوږ میرانو کا [illegible]
او د دوی ښځه ویناوی پاتې کړه او [illegible] لوی او [illegible] قدر [illegible]
خوا حلین شیخ شیاخ ښتني می د خدای په پیر [illegible] نه کلوی [illegible]
مستولوی کا او بزرګ نقل کاندی چې شیخ ښتنه سو سپک په عمر
د کسی پاندی کا او ملته ډیره او د په هر کله شپیتم [illegible]
او روزه سوی پښتو په د خدای په عبادت لګیا

ب د

بتني
نقل سی کاندی پا الوچې په روزګار د شیخ
کبنی د ده و [illegible] چې سم بن لوصید او پیر شیخ [illegible]
خور اکران چې سم بن ندر لرزا من او [illegible] کله [illegible] مل
خیل ور ورت سبقنی خیل څوی اسماعیل ور کاوه
او لوی سو د سم بن په کا د خدای مهربان د
اسماعیل په برکت سم بن ته نصیب کړ
دوی زامن چې او سترو مشر کهنود [illegible] د
اسماعیل مرقد مبارک واقع دی د کسی پر غرچ
زه ملنه تللی وم نقل کاندی چې ښتني سپاره زیری سو
نو ده په هر کله شپیتم ستا پیر او رب [illegible]
است کاوه بیا زاپه کال او د سم بن او هم [illegible]
کور کښې برکت کښېښوده پادار قبول [illegible]
خوراست او که سم [illegible] د لښتنی [illegible]

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کډل نقل کاوه شی چې شیخ ستنی بسید [illegible]
د بر دا سنډری لولوس او د کسی غ کښی ب
کمر چید پښی لوی خدای لوی خدای ښاپ
مین پس سر ځای غ ولاړ دی د ر ناوی کښی
لمق ل ژوی پ نجاری کښی د لنه د دغږ وطنی
زمونږ کړ دی د بیکن پلمی داو [illegible] کړی
خدای لوی لوی خدای د لنه لبز زمونږ اور
بل دی وره کور کی د ه و بهار بل دی
مین ستاکی صبر مشتر بو بل د ځاپ
مله تله نه لیو سک و مزکی نعمته
ستا د د صبر و ډله نا د د پا ارشاد خدای لوی خدای
لوی

[illegible]

بجګا دغازی شهاب الدین چې بیا عمر غل و
تلل او نښی چې د بجګا دغازی [illegible]
شیخ ملک ار نجح غ ستان ویم مالک و دشمنانو تر من چې ب
د ملی نښی نعغه سنترا عمل لهوی ورومبا مدره او یم شوری مو
شو نقل کاوه شی چې ب بو بله کښی ماما انته ښتا کړ لړه
لفار حرب بو کمر لر نا وچې سلما انانی شی کها بو لغام بر کیدار و
بیا او د شیخ برن ورمچی انا تها ب شیخ ملکیار غی او سر د بنس
غل د کا وه او د بنر رست وزل نور و مسلمانانو هم
د ملکیار ترا امح توری و کبس او د سره و هم و بدل
د بنه ستر شتن د وی ت پ سرهان د شیخ [illegible]
لو سوب او برک چې نکولو ا م نه و ب بر نځ شوی د
بیا سیکه ب شیخ شاه کښی ب بو بله کښی ملیار د
نا ژمی و دل چې غازیان چپار بیلا او پ شر د مر لو
ور ننو ځی شول شنبلر مو دی او س صو یغل دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسواد دبل ذکر فاء بالو گوری ښخښتن موصل ذکر وری تری
کمری کادبنی مو بیر کسر من منگلی سسر من کمری نخله سبسته
نخشتی مومل ذکر کت تیکه کمره زدون پر مرکل سود ا
بچی زمری لیون اسلام راتحفه دی ښخښتن مومل ذکر
غلام باتو راشی قبول شاوخواشی (شتها سپلامشی
مو مل دی تلل و دو شی بچی شیخ ملبار ستان به تلل تلل
شیخ اسماعیل سنبرستان بارکی و پل او سبو غ بیک
دا شیخ د سمربنا بجوه و نښته وکړل ابلیس ابلیس
لعین بکاره شی ملته ور کړ پو شه شی تو انبرځا تورمانیا اوشی
سمری ورته شی لماابلیس خوځ د سپس به کتاره شی سره
سپینشله کمربیا ابلیس ځای کی شوسی ملر تتدار ره
شم کسب سمری ابلیس به شوسر برکوره زړه تکاه شی
او

ځ

غلبس کاه ښس پچی بختیاری سسترستان
ان سه شوم ری سغد کراکات بچی هو
دکنبل زه ا موسی بچی سستر بلار ه دقطب
سلام که بختیار الو تحفه اه ښست و بیر الواد
بچه سپید اشی لیزد دی بجوک دموسی شیخ
الحمد ست له منان ور کرشوی د سستر لاس
ه نبیر وکړو سپید اد بیر نزی دسنتی نیغنوداه
د حدا حکر بیر ب رالبلل سپین نوجی بیمیا
شنوروکړه بختیار ببنتوسند ری کره ببیدا اړښی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو ښېږو بېنه نه دا ای ت: مار کړه غبلی کړ یا هر کس لړ ښې

لیږ دادی هریدم زړه مسوری مسوری کړه رات و

ګوره ملوکی په بیلتون کی د دیا مېم لخوږ منا زړه کی ګوري

رامت وګوره ملوکی راته ګوره ملوکی د بیلتون اورونه

بل دی سر لمبې می زړه کی شو بڅی لیونی یم د دین شوڼم زه

لکه بیلوتی رات د ګوره ملوکی رات و

ګوره ملوکی رات وګوره ملوکی غوږ ولی دی اور

بل دی اور ژړا په زړه کی بل دی زه بنجتیار ښاوری

ایری شوم په اور شوی م کوګل دی رات وګوره ملوکی

رات

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library